

UZOQ MUDDATLI KREDITLASH VA ULARNI HISOBLASH

Avduvahobov Shaxzod

O`qituvchi

Uzoqov Sardor

Talaba Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

Annotatsiya: *Ushbu maqola bank ishi asoslari faninining uzoq muddatli kreditlash va ularni hisoblash mavzusini rivojlantirishga bagishlangan. Takidlab o`tish kerakki uzoq muddatli kredit olish va uni hisoblash haqida malumot olish ham maqolaning asosiy g`oyalaridan biri hisoblanadi. Shuningdek, ushbu sohaga yabgiliklar kiritish tijorat banklarining rivojlanishida juda ahamiyat kasb etadi.*

Kalit so`zlar: *Kredit, foiz stavkasi, qarz.*

Аннотация: *Данная статья посвящена развитию темы долгосрочного кредитования и их расчета в рамках предмета «Основы банковского дела». Следует отметить, что получение информации о долгосрочном кредите и его расчет является одной из основных идей статьи. Также внедрение навыков в этой области очень важно для развития коммерческих банков.*

Ключевые слова: *Кредит, процентная ставка, долг.*

Abstract: *This article is devoted to the development of the topic of long-term crediting and their calculation in the subject of the basics of banking. It should be noted that obtaining information about long-term credit and its calculation is one of the main ideas of the article. Also, introducing skills in this area is very important in the development of commercial banks.*

Key words: *Credit, interest rate, debt.*

KIRISH

Kredit vaqtincha o`z egalari qo`lida bo`sh turgan pul mablag`larini boshqalar tomonidan ma`lum muddatga haq to`lash sharti bilan qarzga olish va qaytarib berish yuzasidan kelib chiqqan munosabatlardir. Kredit munosabati ikki subyekt o`rtasida yuzaga keladi, biri pul egasi, ya`ni qarz beruvchi ikkinchisi pulga muhtoj, ya`ni qarz oluvchi. Qarz beruvchi qarzdorga aylanishi va buning aksi ham yuz beradi. Shu bilan birga, biror sub`yekt bir vaqtning o`zida ham qarz beruvchi, ham boshqalardan qarz oluvchi bo`lishi mumkin. Masalan, bank pul egasi bilan qarz oluvchi o`rtasida vositachi, ayni vaqtda, uning o`zi bo`sh pulni qarzga oladi, so`ngra uni boshqalarga kredit ko`rinishida beradi. Kredit subyektlari har xil bo`lib, bularga turli mulkchilik shakllariga tegishli bo`lgan davlat, bank, korxonalar, tashkilot, yuridik maqomga ega bo`lmagan xususiy tadbirkorlar va turli toifadagi aholi kiradi. Kreditning bir qancha shakllari mavjud bo`lib, ulardan biri bank kreditidir. O`zbekiston Respublikasining "Banklar va bank faoliyati" to`g`risidagi qonunida "Pul mablag`larini jalb qilish hamda ularni qaytarishlik, to`lovlilik va muddatlilik shartlari asosida o`z nomidan joylashtirish

uchun tuzilgan muassasa bankdir” deb qayd etilgan. Banklar va boshqa kredit tashkilotlari pulni uning mijozlariga foiz to‘lash sharti bilan o‘z qo‘lida jamlaydilar va o‘z nomidan qarzga berib, foiz oladilar. Bunda uch subyekt, ya’ni pul egasi, kredit tashkiloti va qarz oluvchi o‘rtasidagi kredit munosabati paydo bo‘ladi. Vositachilar orasida tijorat banklari markaziy bo‘g‘in hisoblanadi, chunki tijorat banklarining asosiy operatsiyalaridan biri iqtisodiyot tarmoqlari va aholi ehtiyojlarini kreditlashdir. Hozirgi kunda har bir tijorat banki o‘zining kredit siyosatini ishlab chiqib, kredit munosabatlarini ushbu siyosat orqali yuritadilar. Markaziy bank esa kreditlash bo‘yicha umumiy ko‘rsatmalar beradi. Bank tomonidan beriladigan kreditlar muddatiga ko‘ra qisqa va uzoq muddatli bo‘lishi mumkin. Qisqa muddatli kreditlarning ham har xil turlari mavjud, ular bir- biridan kredit berish shartlari, ta‘minot turi, qoplash muddatlari bilan farq qiladi. Qisqa muddatli kreditlash operatsiyalarining hisobini yuritish uchun tijorat banklarining hisobvaraqlar rejasida bir qancha asosiy hisobvaraqlar ochilgan “Boshqa banklar va mijozlarga berilgan kreditlar” hisob raqami hisobvaraqlar rejasining 12101-15599 balans hisob raqamlarida bankning rezident hamda norezident bo‘lgan boshqa banklarga va mijozlarga milliy va xorijiy valutalarda bergan kreditlarning hisobi olib boriladi. Kreditlar muddati, qarzdorlar va kreditning maqomi bo‘yicha tasniflanadi. Kreditlar muddati bo‘yicha qisqa va uzoq muddatli kreditlarga tasniflanadi. Qisqa muddatli kreditlar kredit berilgan sanadan bir yilgacha muddatga berilgan kreditlardir. Uzoq muddatli kreditlar kredit bir yildan ortiq muddatga berilgan kreditlardir. Kreditlar maqomi bo‘yicha quyidagicha tasniflanadi Muddati o‘tgan kreditlar-bank va mijoz o‘rtasida tuzilgan kredit shartnomasiga ko‘ra o‘z vaqtida qaytarilmagan kreditlar. Bu toifadagi kreditlar muddatsiz hisoblanib, imkoniyati bo‘lishi bilan undirib olinadi. Shartlari qayta ko‘rib chiqilgan kreditlar-o‘zaro qayta ko‘rib chiqilgan yoki qayta tuzilgan shartnomalarga asosan muddati, yangi foiz stavkasi yoki ta‘minlanganlik holatiga qo‘shimcha talablar va shu kabi boshqa shartnomalarining o‘zgarishi bilan bog‘liq bo‘lgan kreditlardir. Muddati o‘tgan kreditlar bo‘yicha foizlar ko‘zda tutilmagan holatlar hisob raqamida hisobga olib boriladi va qarzdor kreditni qaytarayotganda foizlar ham birga undirib olinadi. Ushbu hisob raqamlar boshqa banklarga va mijozlarga berilgan kreditlar summasiga debetlanadi. Bank tomonidan berilgan kreditlar qaytarilganda yoki muayyan kreditning maqomi o‘zgarishi munosabati bilan boshqa turga o‘tkazilayotganda va ushbu kreditlar bo‘yicha ko‘rilgan zarar qoplanayotganda tegishli kredit hisob raqamlari kreditlanadi. Berilgan kreditlar bo‘yicha ko‘rilishi mumkin bo‘lgan zararlar uchun zaxiralar bankning xarajatlari hisobidan yaratiladi. Ushbu zaxiralar qarzdorning moliyaviy holatini, berilgan kreditning ta‘minlanganligi va qaytmaslik risklarini baholash natijasida yaratiladi. Quyida boshqa banklarga va mijozlarga kreditlar bo‘yicha balans hisob raqamlari alohida tasniflanadi. Yuqoridagi hisob raqamlarning barchasi bir qator subhisob raqamlarni o‘z ichiga olib, ular muddatli, muddati o‘tgan, qayta ko‘rilayotgan kreditlar bo‘yicha alohida-alohida hisob yuritiladi.

2.Ssuda hisob varaqalarini ochish tartibi.

Kredit olish uchun bankda har bir kredit bo'yicha alohida ssuda hisobvarag'i ochiladi. Mijoz kredit olish uchun bankga belgilangan tartibda hujjatlar paketini rasmiylashtirib topshiradi. Kredit komissiyasining qaroriga ko'ra kredit berish lozim deb topilsa, bank va kredit oluvchi o'rtasida kredit shartnomasi tuziladi. Kredit shartnomasida kreditning nima maqsadda olinishi, muddati, summasi, qaytarilish tartibi, kredit uchun to'lovlar, tomonlarning majburiyatlari, javobgarligi, boshqa shartlar ko'rsatiladi. Kredit bo'limining farmoyishiga ko'ra, hisob operatsion bo'limida kredit oluvchi korxonaga ssuda hisobvarag'i ochiladi. Qaysi turdagi xo'jalik yurituvchi subyektligiga qarab tegishli balans hisobvarag'i bo'yicha kredit hisobvarag'i ochiladi. Masalan: jismoniy shaxslarga 12500, yuridik maqomga ega bo'lmagan yakka tadbirkorlarga kredit berish uchun 12600 balans hisobvarag'i bo'yicha ssuda hisobvarag'i ochiladi. Davlat korxonalariga kredit berishda esa 12700 balans hisobvarag'i ochiladi. Kredit hisobvarag'i ham 20 ta razryaddan iborat bo'lib, uning ichida kredit olmoqchi bo'lgan korxonaning xos raqami bo'lishi lozim. Masalan, mijozga berilgan unikal xos raqam 04952452 bo'lsa so'mda berilgan kreditni hisobga olish uchun qarz oluvchi davlat korxonasi ekanligini hisobga olgan holda quyidagi hisobvaraqa ochiladi. 12701000K04952452001 Bu hisobvaraqa bank tomonidan davlat korxonalariga berilgan qisqa muddatli kreditlarning hisobi yuritiladi. Hisob raqamining debetida davlat korxonalariga berilgan ssudalar summasi aks ettiriladi. Hisob raqamining kreditida esa qarzdorlar tomonidan qaytarilgan ssudalarning summasi aks ettiriladi. Bu hisobvaraqa bo'yicha analitik hisob har bir qarzdor va kreditlarning turlari bo'yicha alohida shaxsiy hisobvaraqlarda olib boriladi. Xuddi shunday tartibda boshqa mulkchilik shakllariga tegishli bo'lgan, qarz olmoqchi bo'lgan xo'jalik yurituvchi subyektlarga ssuda hisobvaraqlari ochiladi va ular bo'yicha kredit berish va qaytarib olish bo'yicha operatsiyalar bajariladi.

Xulosa: Bugungi kunda tijorat banklarida kreditlash katta rol oynaydi. Ayniqsa, uzoq muddatli kreditlash va uni hisoblash kreditlashni asosini tashkil etadi. Uzoq muddatli kreditlar haqida malumot olish va ushbu sohaga yangiliklar kiritish tijorat banklari faoliyatini rivojlantirishga yordam beradi. Shuningdek, uzoq muddatli kreditlar olishning qonun-qoidalari va shartlari haqida malumot olish ham barchamiz uchun foydali hisoblanadi. Bu albatta jismoniy shaxslarga turli qulayliklar yaratib beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Абдувахобов Шахзод Холмўмин уғли, Possibilities of Increasing the Activity of Banks in the Securities Market, Journal of Advanced Research and Scientific Progress (JARSP), Volume 02 Issue: 03/2023 ISSN: 2751-7551 (159-162)
2. Абдувахобов Шахзод Холмўмин уғли, Analysis of Existing Management Mechanisms and Assessment Methods of The Bank's General Financial Risk, Journal of

Intellectual Property and Human Rights, Volume:02 Issue: 05/ May-2023, ISSN:2720-6882 (227-231)

3. Абдувахобов Шахзод Холмўмин уғли, Improverment of Investment Activities in the Service Sector, Journal of Innovative Studies of Engineering Science (JISES), Volume:02 Issue:03/2023 (53-58)

4. Абдувахобов Шахзод Холмўмин уғли, Factors Causing Credit Risks in Commercial Banks and Their Assessment, Journal of Intellectual Property and Human, Volume:02 Issue:05/May-2023 ISSN:2720-6882 (221-226)

5. www.fayllar.org

6. www.lex.uz